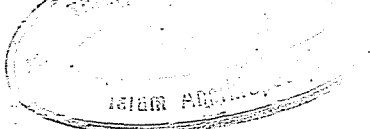

06 OCAK 1992

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

SAYI : 7

KAYSERİ — 1990

KUR'ANI-I KERİM VE HZ. MUHAMMED

Doç. Dr. Celal KIRCA*

Giriş :

Kur'ân-ı Kerîm, insanlığın hidâyeti, refahı ve mutluluğu için Allah Teâlâ tarafından gönderilen son ilâhî kitaptır. Bu sebeple bir çağın insanına değil, her çağın insanına hitap eden ve yol gösteren kanun ve prensiplere sâhiptir. İslâm vahyinin evrensel anlamı da budur.

Kur'ân'ın muhâtabı, bütün yönleriyle insandır. İnsan ise sırlarla dolu ve çok yönlü bir varlıktır. İnsanı, motive eden duyguları vardır. Kendisine fizikî ve sosyal çevrenin etkisi söz konusudur. Buna bir dış etken olarak şeytanın vesvesesi de dahildir. İnsan bu yapısıyla ne bir robot, ne de klasik bir Yunan ilahıdır. O, sınırlı bir hürriyete ve güce sahip akıllı bir varlıktır. Bu sebeple her çağda kendisine yol gösterecek, problemlerini çözmeye kendisine yardımcı olacak ve baş vurduğunda bilgi alabilecek bir kılavuza daima ihtiyaç duymuştur.

Hayat, bir yönüyle, her canlının doğumundan ölümüne kadar ortaya çıkan bütün güçlükleri çözmesi, devamlı değişen şartlarla değişmeyen şartlara intibak edip uyum sağlaması demektir. Bu yüzden her insanın, doğumundan ölümüne kadar uymak zorunda olduğu sayısız intibak ve uyum söz konusudur. Doğumunda fizikî çevreye, daha sonra başta ailesi, arkadaşları ve mesleği olmak üzere münasebette bulunduğu bütün sosyal çevreye intibak etmek zorunda kalan insan, aynı zamanda kendisini yaratana da intibak etmek mecburiyetindedir. Bu intibaklarında insana, yardımcı olacak ve kılavuzluk edecek bir rehber daima ihtiyaç vardır. Bu sebebledir ki, Allah Teâlâ, kendi içinden seçip çıkarttığı elçileri vasıtasıyla insanlara yol gösterecek ilahî mesajlar göndermiş ve bu mesajlarıyla onların doğru ve sağlıklı inti-

(*) E. Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

baklar yapmalarını istemiştir. Bu ilahî mesajların sonuncusu Kur'ân-ı Kerîm, elçilerin sonuncusu ise Hz. Muhammed (s.a.v.) olmuştur.

1. KUR'AN-I KERİM

Kur'ân-ı Kerîm, insanlara bir kanun, dua, ibadet, fikir, emir ve nehiy kitabı olmakla birlikte ,onların maddî ve manevî hayatlarını da kuşatan ve onlara her sahada yol gösteren son ilahî kitaptır. O, bu yapısı ve özelliği ile çağlar boyu inananları, hatta inanmıyanları bile etkilemiş, üzerinde düşünülen, araştırılan, okunan ve hemen hemen bütün dünya dillerine çevrilen tek kitap olmuştur.

O, Allah Tealâ'nın mutlak ve sonsuz ilminden insanların anlayış ve kavrayış ufuklarına inerken, kıyamete kadar da gelip geçecek nesillerin dil ,ırk ve inanç farklılıklarına rağmen onlara her asırda hitabedecek bir şekilde gayet açık ve net bir ifade ve üslubun yanında, çok yönlü ve çok sezışli bir ifade ve üslup ile de inmiş ve onları, her çağda araştırmaya ve düşünmeye sevkeden ve ilgi çekici çağrışımelerde bulunduran bir yapıya sahip olmuştur. İfadesindeki ve üslubundaki bu özellik dolayısıyla ki, Kur'ân-ı Kerîm, her çağa ve çağlar içinde yaşıyan bütün insanlara ve anlayışlara hitabedebilmiştir.

Kur'ân'ın bu evrensel mesajı, daha 10 .asırda rönesansını yaparak durmadan değişen ve gelişen hadiseler, ilmî ve sosyal olaylar üzerine büyük ve esaslı görüşler ortaya koyan ve o çağlardaki insanların her çeşit proplemlerini çözen İslâm dininin ve medeniyetinin asıl ve temel kaynağını oluşturmuştur. Fakat zamanla İslâm kültür ve medeniyeti gerilemiş ve sadece geçmişte yapılanların ve yazılanların nakledildiği şerhçilik ve nakilcilik dönemine gelinmiştir. Bu yüzden «ilimde artma» mümkün olamamış, haliyle gelişen ve değişen sosyal şartlar muvacehesinde düşünen, araştıran ve mevcut proplemleri çözebilen zekalar nadir yetişir olmuştur. Bu da İslâm aleminin her sahadaki geriliğinin temel sebeblerinden birini oluşturmuştur.

İslâm aleminin askerî ve ilmî sahadaki geriliği ve Avrupa'nın bu alanlardaki ilerlemesi, zamanla bir kısım insanları önce aşâğılık duygusuna daha sonra da «Batı»nın kucağına itmiş ve neticede batı medeniyeti ve değer yargıları bu insanların arasında

yerleşmeye başlamıştır. Nihayet bu kimseler nazarında İslâmiyet, batıda rönesansla birlikte başlayan ilim-din çatışmasında yenik düşen Hıristiyanlık gibi terkedilmesi ve bırakılması gerekli zâit bir unsur olarak telakki edilmiş ve dinin insan hayatından eskimiş ve yıpranmış bir elbise gibi çıkartılıp atılacağı günü bekler olmuşlardır. Ancak bu fikir ve düşüncelerin İslâm âlemine yayılması ve gün geçtikçe de taraftar toplaması, bir kısım İslâm alimlerini gayrete getirmiş ve onları Kur'ân-ı Kerîm'i tedkik etmeye ve araştırmaya zorlamıştır. Başlangıcı itibariyle kötü gibi görülen bu düşünce tarzı, sonucu itibariyle İslâm âleminin uyanmasına vesile olmuştur. Özellikle ilmî ve teknolojik inkişaf grafiğinin 20. yüz yılda birden bire sıklaşan aralıklarla ve baş döndürücü bir hızla yükselmesi, Kur'ân'ı Kerîm'in tetkikini ve araştırılmasını da hızlandırmış, Kur'ân'a dayalı İslâm'ın atılması ve terkedilmesi gereken bir din değil, bilakis daha iyi öğrenilmesi, araştırılması ve incelenmesi gerekli bir din olduğunu göstermiştir.

Nitekim geçmişte mahiyeti pek anlaşılamiyan ve sadece arapca kelimelerin müsaade ettiği bir lügat ve sözlük anlamları verilen çok çağrışimli ilmî ayetlerin mahiyeti bugün daha iyi anlaşılır ve izah edilir hale gelmiştir. Bugün dünyada yarım asır öncesine göre İslâm'a gösterilen teveccüh ve alakanın sebepleri arasında hiç şüphesiz Kur'ân'ı Kerîm'in geniş muhtevasının yanında ilme ve tekniğe set çekmemesi ve ilmî keşiflerin özellikle çağımızda tecelli etmesi önemli bir yer tutar. Bunun için de Kur'ân'ın iyi okunması ve iyi anlaşılması gerekir. Nitekim Cenab-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm de insanları okumaya, tefekküre, araştırmaya ve Kur'ân'ı tedebbüre teşvik etmiş ve bu sayede kendilerini hidayete erdireceğini belirtmiş ve okumayı kurtuluşa vesile kılmıştır. Ayrıca Kur'ân'ı okuyup da okuduğunu anlıyanları, O'ndan hüküm çıkartanları ve çıkartılan hükümlerle amel edenleri methedip öğerken, O'ndan yüz çevirenlerle, O'nu okuduğu halde manasını anlamıyanları ve ahkamı ile amel etmiyenleri de zemmedip kötölemmiştir. Böyle kimseleri taşıdıkları halde okumadıklarından kitap yüklü eşeklere benzetir (1). O, tedebbürü terkedendenleri de asla sevmez. Tedebbür ve tefekkürden yüz çevirenler hakkında ise, «Onlar Kur'ân'ı tedebbür etmezler mi? Yoksa kalblerinin üzerinde kat kat kilit mi var» (2) der.

Yol göstericilik ve önderlik görevi dolayısıyledir ki Kur'ân-ı Kerîm, insanın öncelikle Yaraticılığı ile, sonra da insanın diğer

insanlarla ve kainat ve içindekileri olan münasebetlerini ele almış ve bu konularda bir takım kanun ve prensipler getirmiştir. Bu nedenle Kur'ân-ı Kerîm'in muhtevası çok geniştir. Hemen hemen her bilim dalına konu verebilecek kadar ayete sahiptir. Kur'ân, dinî bilimlere kaynaklık etmekle birlikte ,sosyal bilimler ve tabii bilimlere dair bilgiler de vermektedir. O'nun muhtevasında inanç esasları, ibadet, ahlak ve muamelat konuları bulunduğu gibi, tarih, İslâm tarihi, tıp, astronomi, jeoloji, sosyoloji, psikoloji, iktisat v.s. gibi konular da mevcuttur .Ancak Kur'ân'ın muhtevasında yer alan insanın Yaradılışı ve diğer insanlarla olan münasebetlerine dair konularda, geniş açıklamalar, belli kanunlar ve prensipler bulunduğu halde; insanın eşya ve kainatla olan münasebetlerine dair konuda ise genel prensipler bulunmaktadır. Kainatın ve eşyanın mahiyet ve kanunlarının araştırılması insan aklına ve zekasına terkedilmiştir.

Genellikle insan - eşya ve kainat ilişkisinde, Kur'ân'ın getirdiği genel prensip, eşyanın kullanılışı, diğer bir ifade ile eşyanın ne ölçüde kullanılıp kullanılamıyacağı veya hangi eşyanın kullanılıp kullanılamıyacağı yönündedir. Yoksa eşyanın mahiyeti ve nasıllığı yönünde değildir. Bunun için de Kur'ân, kâinat ve içindeki eşyadan tafsilatlı olarak değil de, öz ve temel esaslar dahilinde bahseder ve bunları yüce Yaraticının bir nişanesi sayar. Fakat bu tür ayetler o kadar veciz ve mu'cizdir ki, adeta her asra bakan bir yönü veya yüzü bulunmaktadır. İfade ve üslûbundaki her çağın insanı Kur'ân ayetlerinde kendi çağındaki anlayışa ve kültür seviyesine uygun bir mânâ bulabilmiş ve bu konudaki ayetleri çağındaki anlayışa uygun bir biçimde yorumlayabilmiştir.

Kur'ân'ın yorumunu ise, ihtiyaçlar -büyük ölçüde- belirlemiştir. Müslümanlar, içinde yaşadıkları çağda daha çok neye ihtiyaç hissetmişler ise, o konulardaki ayetleri öncelikle yorumlamaya çalışmışlardır. Nitekim tefsir tarihine baktığımızda daha ziyade itikadî, fikhî ve ahlakî ayetlerin yorum yapıldığı tefsirlere raslamaktayız. İtikadî ve amelî mezheplerin ortaya çıkması ve kendilerini desteklemek amacıyla bu konudaki ayetlerin yorumlanması da bunun bir diğer kanıtıdır. Bu nedendir ki Kur'ân'ın muhtevası söz konusu olunca akla ilk gelen inanç esasları, ibadet esasları, ahlakî kurallar ve hukuk kuralları olmaktadır. Daha sonra tasavvufun yaygınlaşmasıyla tamamen mistik nitelikli işarî tefsirler buna ilave edilmiş ve böylece yukardaki muh-

tevaya tasavvuf da katılmıştır. Bu hususu çağımızın ünlü müfessirlerinden Tantavî Cevherî, (ö. 1359/1940) şöyle ifade etmektedir :

«Allah Tealâ, Kur'ân-ı Kerîm'de pozitif ilimlerle ilgili ayetleri, hukukla ilgili ayetlerden daha fazla zikretmiş ve ilahî inayetin bu ilimlere yönelmesi, hukuk hükümlerine yönelmesinden daha çok olmuştur. Müslümanlar, bu gerçeği anladıkları zaman, astronomi, matematik, geometri, biyoloji ve jeoloji gibi ilimleri ve dünyada mevcut diğer ilimleri öğrenecekler ve bu ilimlerin dinden olduklarını görecektir.» (3).

Çağımızda ise daha ziyade sosyal içerikli konularla, ilmî konulara ihtiyaç hissedilmekte, bu nedenle de bu konulardaki ayetler daha çok tefsir edilmekte ve bu konularda tefsir yazılmaktadır. Nitekim Tantavî'nin yukardaki görüşü de bu mahiyettedir ve müslümanların çağımızdaki ihtiyacını dile getirmektedir. Çünkü müslümanlar, geri kalmışlığın ezikliğini ve ızdırabını çok derinden hissetmişler, özellikle kendilerine ait hataların ve kusurların İslâm'a ve Kur'ân'a maledilmesini kesinlikle hazmedememişlerdir. Bu nedenle ezilmişliğin ızdırabından bir an önce kurtulmak için Kur'ân'a yönelmekten ve O'nu anlamaktan başka çarelerinin bulunmadığını görmüşlerdir. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm, inanan bir insan için sadece bir din kitabı değil, aynı zamanda bilgi kaynaklarından da biridir. Akıl ve duyu organlarının yanında Kur'ân, üçüncü bilgi kaynağıdır. Pozitif ilimlerin kaynağını oluşturan pozitif düşünce, beş duyuya, akla, gözlem ve deneylere dayanmaktadır. Vahye dayalı bilgilere ise, düşünce sisteminde yer vermemektedir. Halbuki bir mü'min için, vahye dayalı bilgiler başta olmak üzere akıl ve duyu organlarına dayanan bilgiler de düşünce sisteminin temelini oluşturur. Yani bir müslüman için bilgi kaynakları üçtür: Vahiy, akıl ve duyular. Kur'ân vahye dayalı bir bilgi kaynağıdır. Ancak insan, vahye dayalı Kur'ânî bilgileri, yine kendisine ait bilgi vasıtalarını kullanarak algılamakta ve yorumlamaktadır. Bu sebeble Kur'ânî bilgiler, bir yönüyle vahye bağımlı bilgiler olmakla birlikte, bir yönüyle de insana bağımlı bulunmaktadır. Herkes kendi imkan ve kaabiliyeti ölçüsünde Kur'ânî bilgileri algılamakta ve bu yüzden de farklı algılamalar ve yorumlar olmaktadır. Tefsirler arasındaki farklılıkların asıl sebeplerinden birisi de bu algılama ve yorumlama farklılığı teşkil etmektedir.

Ayetler, çağlar içindeki yorumları ile birlikte, yani nakil ve geleneklerle birlikte bize kadar ulaşmıştır. Burada Kur'ân konusunda bilmemiz gereken en önemli husus, Kur'ân ayetleriyle o ayetlere verilen yorumların eş değerde olmadığını ve olamayacağını kesinlikle bilmemizdir. Çünkü ayetin kaynağı ilâhîdir, yorumların kaynağı ise insandır, insana ait bilgi vasıtalarıdır. Allah tarafından özel korunmaya alınmayan her insan, hata edebilir. Allah'ın özel koruması altında bulunan peygamberler hariç, her insan yanılabilir, gerçekleri tam olarak kavrayamaz. Bu nedendir ki Allah Tealâ zaman zaman peygamberler ve kitaplar göndermiştir. Son kitapla gönderdiği son peygamber Hz. Muhammed, Kur'ân hakkında şunları söylemiştir :

(Hz. Ali naklediyor) Hz. Peygamber: «Yakında bir fitne olur» dedi. Bende: «Ondan kurtuluş nedir?» diye sordum. O'da: «Allah'ın kitabı Kur'ân'dır ki, O'nda sizden evvelkilerin ve sonrakilerin haberleri ve aranızı bulacak hükümler vardır. O arabulucudur, boş söz değildir. O, öyle şanı yüce bir kitaptır ki, O'nu terkedeni Cebbar Allah, paramparça eder. O'ndan başkasına yapışıp meded umanı da zelil eder. O Allah'ın en sağlam kulpudur. O öyle bir kitaptır ki, O'na sarılan nefisler sapmaz ...O'nunla söyleyen diller yanlış söylemez. Alimler O'nu okumaya doymaz. Ne kadar tefsir edilse manası tükenmez. Kim O'nunla söylerse doğruyu söyler. Kim O'nunla hükmederse adaleti yerine getirir. Kim O'nunla amel ederse ecir ve sevap kazanır. Kim de O'nunla çağırırsa, çağırıldığını hidayete çağırır» (4).

Hz. Peygamber (s.a.v.) in bu hadisinden anlaşıldığı üzere, Kur'ân'ı Kerîm, sadece okunmak için değil, aynı zamanda anlaşılacak ve yaşanmak için de inen son ilahî kitaptır. Bu ilahî kitabın anlaşılması ve yaşanması da ancak O'nu tefsir etmek ve yorumlamakla mümkündür. İnsanların huzuru ve mutluluğu için prensipler getiren bu son kitabın, ayrı ayrı zamanlar ve mekanlar içinde yaşayan insanların bütün ihtiyaçlarını madde madde sıralayıp muhtevası içine alması ve her maddeye teferruatlı bir biçimde çözümler getirmesi mümkün değildir. Bu nedenle Kur'ân ayetlerinin çoğunluğu teferruattan uzak, mücmel ve umumî kaideler halindedir. Kur'ân'da açıkça anlaşılabilen sarîh ayetler bulunduğu gibi, sarîh olarak anlaşılamiyan mücmel, müphem ve müteşabih ayetler de bulunmaktadır. Kur'ân'ın iyi anlaşılabilmesi için, sahasında mahir insanların, manası sarîh olmayan ayetleri izah edip açıklaması gerekmektedir. Zira Kur'ân'ın bu yapı-

sı ve özelliği, gerek nüzülü sırasında ve gerekse nüzulünden sonra müslümanları tefsire ve yoruma zorlamıştır. Ayetlerin ince ve derin anlamlarını anlayabilmek için mutlaka bir yorumcuya ihtiyaç duyulmuştur. İlk Kur'ân müfessiri Hz. Peygamber olmuş ve O'nu sahabe takip etmiştir. Hz. Peygamber'in izahı ve açıklamaları, Kur'ân tefsirinin aslı ve esası olmuştur. Çünkü Kur'ân O'na indirilmiştir. O, insanlar içinde Kur'ân'ı en iyi bilen ve en iyi anlıyandır.

2. KUR'AN-I KERİM VE HZ. MUHAMMED

Bütün peygamberler gibi, Hz. Peygamber'in de en önemli görevi tebliğdir. Tebliğ, peygamberler için bir peygamberlik görevidir (5). Peygamberimiz ilk defa «kalk ve korkut» (6) emriyle tebliğ görevine başlamış ve «yakın akrabaları korkut» (7) emriyle de davetini açığa vurmuştur. Bu sebeple bir tebliğci ve davetçi olarak Hz. Muhammed (s.a.v.) in Kur'ân'daki vasfı «mübeşşir ve nezîr» (8) dir. Bu davetin muhatabı ise bütün insanlıktır. «Şu Kur'ân, bana sizi ve sizden sonra erişenleri de inzar etmek için vahyolundu» (9) ayeti bu hususu açıklar. Davet, inanan insanlara da inanmayanlara da yapılacaktır (10). Özellikle tehdidden korkan insanlara Kur'ân ile öğüt yapılacaktır (11). Şayet öğüt verilen, kişi mü'min ise, verilen öğüt ona mutlaka fayda verecektir (12). Bununla beraber «Rabbinin yoluna davet et» (13) emri, umumidir. Bu davet, hikmetle ve güzel öğütle olmalıdır. «İnsanları, Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et. Onlarla mücadeleni en güzel yol hangisi ise onunla yap» (14), «İçlerinden zulmedenleri hariç, Kitap ehliyle en güzel tarzda mücadele edin» (15), «İşte benim yolum budur, Allah'a basiretle davet ederim» (16) ayetleri, yapılacak davetin şeklini ve metodunu göstermektedir.

İbn Cerir et - Taberî (ö. 310/922) ye göre hikmet, Kur'ân'dır. Güzel, öğüt ise, Kur'ân'da zikredilen kıssalar ve ibret dolu olaylardır (17). Kur'ân'la davet aynı zamanda bir cihattır. Bu tür cihat ise en büyük cihattır. «En büyük cihadı, onlarla Kur'ân'la cihat ederek yap» (18) ayeti bu gerçeği ifade eder. Hz. Peygamber de, «Allah beni tebliğ edici olarak gönderdi» (19) «Ben bir öğretici olarak gönderildim» (20), «Ben azap için değil, rahmet için gönderildim » (21) buyurarak Kur'an'la kendisine verilen tebliğ görevini ayrıca beyan eder.

Ca'fer b. Ebî Tâlib (ö. 8/630) in Habeşistan kralının huzurunda söylediği şu sözler, Hz. Peygamber'in tebliğdeki başarısının en güzel kanıtıdır: «Ey hükümdar, biz bilgisizlik ve nizamsızlık içinde yaşıyorduk, putlara tapıyor ve ölü hayvan eti yiyorduk. Her türlü haksızlığı çekinmeden yapıyor, akrabalık bağlarını çiğniyor ve komşuluk haklarını tanımıyorduk. Kuvvetlimiz, zayıflarımızı eziyordu. Uzun bir müddet bu halde yaşadık. Sonra Allah bize aramızdan soyunu, doğruluğunu, güvenirliliğini ve namusluluğunu bildiğimiz bir peygamber gönderdi» (22).

Hz. Peygamber'in ikinci görevi ise, kendisine indirilen Kur'ân'ı açıklamaktır. «Sana öğüt verici Kur'ân'ı gönderdik ki, insanlara ne indirildiğini beyan edesin, onlarda düşünsünler» (23) ayeti ile «Hangi millete Peygamber gönderdiysek, onu ancak kavminin diliyle gönderdik ki, her şeyi onlara anlatsın» (24) ayeti, Kur'ân'ı açıklama görevini Hz. Peygambere vermektedir. Hz. Peygamber de bu görevi yerine getirmiş ve Kur'ân'ı beyan edip açıklamıştır. Ancak bu açıklama belli konulara münhasır kalmış, Kur'ân'ın tamamını tefsir edip açıklamamıştır. Huruf-u mukattaa, kıyametin vakti ve ruhun mahiyeti gibi konulardaki ayetleri açıklamadığını bilmekteyiz. Ayrıca Kur'ân'ı açıklama görevi Hz. Peygamber'e de münhasır kalmamış, sahabeden başlamak üzere İslâm alimleri Kur'ân'ı tefsir etmişlerdir. Bu tefsir faaliyeti, günümüzde de devam etmektedir. Geçmişte yapılan yorumların önemli bir kısmı, nakil ve geleneklerle birlikte bize kadar ulaşabilmiştir. Bu konuda dikkat edilmesi gereken çok önemli bir nokta mevcuttur. O da değişebilen yorumlarla değişmeyen yorumların birbirinden ayrılmasıdır. Kur'ân'ın yorumunda tartışılmayan ve değişmeyen tek yorum, vahyin kontrolünde olan Hz. Peygamber'in yorumudur. Çünkü O hem tebliğ hem de tebyin ile görevlendirilmiş ve din adına yaptıkları Allah tarafından kontrol edilmiştir. Bu nedenle masumdur. Ama Hz. Peygamber'in dışında hiç bir kimse, bu özelliğe asla sahip değildir. Dolayısı ile hata edebilir. Hata tefsir için de geçerlidir. Bu nedenle Hz. Peygamber'e aidiyeti kesin olarak bilinen yorumlarla, O'nun dışındaki kişilerin yorumları asla eş değerde değildir.

Kelime-i şehedette de belirtildiği gibi Hz. Muhammed'in iki ana vasfı mevcuttur. Birincisi kul oluşu, ikincisi ise Peygamberliğidir. Peygamberlik vasfı ile söyledikleri, yaptıkları ve açıkladıkları her şey, dinin ruhandandır. Fakat kendi ictihadi ile söyledikleri ise dinin ruhundan değildir. Nitekim Hz. Peygamber: «Ben

de insanım, siz benim önümde dâvâlaşıyorsunuz. Belki içinizden biri, dâvâsını ötekenden daha güzel anlatabilir, birinin konuşması ötekenden etkili olabilir. Ben onun sözüne bakarak bir müslümanın hakkını ona vermiş olursam bilsin ki o, ateşten bir parçadır. Artık onu ister alsın ister bıraksın» (25) buyurmaktadır. Bu konu ile ilgili bir başka hadisinde ise «Ben de insanım. Size dininiz hakkında bir şey emredersem onu alın. Ama kendi görüşümle size bir şey emredersem, ben de insanım (yanılabilirim)» (26) demektedir.

Hz. Peygamber'in yanılmaları, tebyin (açıklama) ile görevli olduğu konularda değil, hakkında Kur'ân'da bilgi bulunmayan ve vahiyle irtibatlı olmıyan konulardadır. Bir başka ifade ile dünyaya ait konularda yanılma söz konusudur. Yani Allah Tealâ'nın vahiy yolu ile bilgi vermediği, fakat Hz. Peygamber'in bir insan olarak akıl ve duyu organları ile elde ettiği bilgilerde yanılma olmuştur. Şayet yanıldığı konunun dinî bir yanı mevcutsa, o takdirde Allah tarafından uyarılmış ve yapılan hata düzeltilmiştir. O'nun yanılması, insanlık vasfının bir sonucudur. Yapılan hatanın düzeltilmesi ise peygamberlik vasfının bir gereğidir.

Hz. Peygamber'in dindeki yerinin çok iyi tesbit edilmesi gerekmektedir. Bu tesbit sağlıklı ve doğru yapılmadığı takdirde, aşırılıklara kaçılmaktadır. Bazıları O'nun her sözünü, hiç bir ayırımı gitmeden dinden ve dinin ruhundan sayarken, bazıları ise, O'nun hiç bir sözünü dinden saymama cihetine gitmektedirler. Bu iki zıt görüş arasında daha pek çok görüş taraftarları mevcuttur. Kur'ân'ın getirdiği temel prensiplerden biri de mutedillik ve dengeli hareket edilmesidir. İfrat ve tefrite varan her çeşit aşırılığa Kur'ân şiddetle karşıdır. Bu karşı oluş, yeme - içmeden tutun da, namazda çok alçak veya çok yüksek sesle Kur'ân okumaya kadar her konuda geçerlidir. Özellikle maddî imkanların harcanmasında aşırılığa veya cimriliğe karşı oluşu, çok bâriz bir biçimde ifade edilmiştir. Bu nedenle Hz. Peygamber konusunda da dengeli olmak, Kur'ân'ın bu genel ilkesine uygun hareket edilmesi demektir. Aslında her konuda olduğu gibi bu konuda da, etraflıca araştırma yapmak ve daha sonra bir neticeye ulaşmak en isabetli yoldur.

Bize kadar ulaşan hadislerden öğrendiğimize göre, Hz. Peygamber Kur'ân'ın tamamını tefsir edip yorumlamamıştır. Tefsir edip açıkladığı konular, özellikle Kur'ân'daki ibadetle ilgili ayet-

lerdir. Namaz, Hac ve zekatla ilgili ayetleri özellikle açıklamıştır. Çünkü Kur'ân'da bu ibadetlerin nasıl yapılacağına dair hiç bir bilgi mevcut değildir. Kur'ân bu ibadetlerin yapılmasını emretmiş, Hz. Peygamber de nasıl yapılacağını göstermiştir. Bu açıklama ise pek tabii olarak vahiy yoluyla olmuştur. Aynı şekilde bazı muamelatla ilgili konuları da açıkladığı olmuştur. Ancak bütün muamelatla ilgili meseleleri açıkladığını söylememiz mümkün değildir. Yine kıyametin zamanı, surun üflenmesi, ruhun mahiyeti ve huruf-u mukatta gibi konuları açıklamamıştır. Bu da gösteriyor ki, Hz. Peygamber, Kur'ân'ın bütün ayetlerini tefsir etmemiştir. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in tebyin görevini İslâm alimleri, O'nun vefaatından sonra üstlenerek sürdürmüşler ve zamanla pek çok ayete yeni yorumlar getirmişlerdir. Bu açıdan Kur'ân ayetlerine baktığımızda :

a) Kur'ân'da öyle ayetler mevcut ki, Hz. Peygamber onlara tam ve kesin yorumlar getirmiştir. Bu nedenle bu tür ayetlere yeni bir takım anlamlar vermek mümkün değildir. Ayrıca buna gerek ve ihtiyaç da yoktur.

b) Kur'ân'da öyle ayetler mevcut ki, eski alimlerin ve müfessirlerin bütün gayretlerine rağmen inandırıcı bir açıklığa kavuşturulamamıştır. Fakat bu ayetler, bugünkü modern ilimler yardımı ile daha iyi anlaşılmaktadır. Buna rağmen bu gibi ayetlere ileride daha başka mânâlar verme ihtimali de ortadan kalkmış değildir. O konulardaki bilim dalları geliştikçe başka mânâlara da gidilebilir. Bu gibi ayetleri anlamak için sadece lisan bilgisi yeterli olmamaktadır. Lisan bilgisinin yanı sıra çok yönlü fen bilgilerine de sahip olmak gerekir.

c) Öyle ayetler var ki, onları anlamak ve tefsir etmek için bugünkü modern ilimlerin ulaştığı seviye bile kâfi gelmemektedir. İleride ilmî araştırmalar artar ve ilim dalları daha da genişlerse belki bu ayetlere o zaman bir anlam verilecek ve o ayetlerin mahiyeti anlaşılabilir. Bu gün bu ayetlere eski müfessirler gibi sadece arapça kelimelerin müsaade ettiği bir lügat ve sözlük anlamı verilmektedir. Ne demek istediği ve neyin kastedildiği henüz anlaşılabilmiş değildir (27).

e) Kur'ân'da yine öyle ayetler mevcuttur ki, Hz. Peygamber dahi onlara yorum getirememiştir. Bu ayetlerin mahiyeti hiç bir zaman bilinmeyecektir. Huruf-u mukatta'a, kıyametin kopması ve surun üflenmesini anlatan ayetler gibi. Bu ayetlerin mahiyeti, gelecekte anlaşılabilir ayetlerden de değildir. Aynı şekilde cennetten ve cehennemden bahseden ayetlerin mahiyeti de bizce mechuldür. Allah'ın sıfatından bahseden ayetlerle ahiret haya-

tını anlatan ayetlerin hepsi bu kategoriye dahil olan ayetlerdendir.

Kur'ân-ı Kerimi ve Hz. Peygamberin Kur'ân'a getirdiği yorumların mahiyetini ve miktarını bilmeden ne Kur'ân'ı ve ne de Hz. Peygamberi tam olarak tanıyabiliriz. Hz. Peygamber'i tanımak için Kur'ân'ı tanımak ve Kur'ân'ın tanıttığı ölçüde Hz. Peygamber'i tanımak zorundayız. Yüce Rabbimizin Hz. Peygamber hakkındaki sözlerini bilmeden, O'nun Rabbimiz tarafından öğülenen yönlerini ve meziyetlerini nasıl bilebiliriz? Bizim için önemli olan, bizim Hz. Peygamber'i nasıl gördüğümüz değil, Yüce Rabbimizin O'nu nasıl gördüğü ve O'nu nasıl öğdüğüdür. Çünkü O'nun öğülen vasıfları, ümmeti için örnek vasıflardır. Bir mü'min için önemli olan, Allah'ın öğdüğü bir kişinin vasfına sahip olmak ve öğülen yönlerini ve vasıflarını örnek almaktır. Biz, istek ve arzularımızı Resulullah'ta aramak yerine, Allah'ın istek ve arzularını O'nun şahsında aramak zorundayız. Bunun için de Kur'ân-ı Kerim'de Yüce Rabbimizin Hz. Peygamber'i nasıl ve ne şekilde öğdüğüne bakmak gerekecektir. Çünkü Resulullah'ın pek çok meziyetleri ve üstünlükleri mevcuttur. Bunlardan bir kısmı, kendini ilgilendirmekte, bir kısmı ise ümmeti için örnek olma vasfını taşımaktadır. Çünkü mizaç ve karakter farklılığı, bütün yönleri ile O'nun gibi olmaya manidir. Ayrıca buna peygamberlik vasıflarından kaynaklanan hususları da ilave etmeliyiz. Allah Tealâ'nın Kur'ân'da öğdüğü O'nun vasıfları, bizim için örnek vasıfları, bizim için örnek vasıflardır. Ve her mü'min de bu vasıflara sahip olmak zorundadır.

Hz. Peygamber'in Kur'ân'da Allah Tealâ tarafından öğülen ve methedilen vasfı, O'nun ahlakıdır. «Gerçekten sen büyük bir ahlak sahibisin» (28) ayeti, bu vasfını açıklamaktadır. Hz. Aişe de O'nun vefaatından sonra, kendisini ziyarete gelenlere Hz. Peygamber'in ahlakını Kur'ân ahlakı olarak vasıflandırmıştır. Kur'ân ahlakından maksat, Kur'ânî ahlak olabileceği gibi, O'nun Kur'ân'da zikredilen ahlakı da olabilir. Cenab-ı Hak, Hz. Peygamberi öğdüğü bir ayette O'na şöyle hitabetmektedir. «Allah'ın rahmeti sebebiyledir ki sen, onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı yürekli olsaydın, onlar çevrenden dağılır giderlerdi. Öyleyse onların kusurlarından vaz geç. Onlar için mağfiret dile. Yapacağın işler hakkında onlara danış. Bir kere azmettin mi, artık Allah'a dayan. Çünkü Allah kendisine dayanıp güvenenleri sever» (29) Bir diğer ayette ise Hz. Peygamber'in ve ashabının vasıfları birlikte zikredilir :

«Muhammed Allah'ın elçisidir. O'nun yanında bulunanlar. Kâfirlere karşı şiddetli, kendi aralarında merhametlidirler. Onların rükû ve secde ederek Allah'ın lütuf ve rızasını aradıklarını görürsün. Yüzlerinde secdelerin izlerinden nişanları vardır.» (30) Hz. Peygamber'in hareketleri ve davranışları, mü'minler için örnek davranışlardır. O güzel ahlakın sembolüdür. Çünkü O, güzel ahlakı tamamlamak için gönderilmiş bir peygamberdir (31).

Kur'ân'daki vasfıyla Hz. Peygamber, vahiy gelmiş bir beşerdir. Doğru ve güvenilir bir şahsiyete sahiptir. Mü'minlere düşkün ve çok merhametlidir (32). Bunun için Allah Teala, O'nu bize örnek olarak göstermekte ve Allah'ın elçisinde sizin için, Allah'ı ve ahireti arzu eden ve Allah'ı çok anan kimseler için uyulacak en güzel bir örnek mevcuttur (33) demektedir. Ayette «üsve» (örnek) tabiri geçmektedir. Bu tabir, uyulacak ve arkasından gidilecek ve örnek alınacak kişi demektir (34). Yaşayışında ve ahlakî davranışlarında Hz. Peygamber'in örnek alınmasını bizzat Allah Tealâ istemektedir. Bu nedenle O'nun hayatını bilmek ve günlük yaşayışımızda O'nun yaşayış tarzını örnek almak mü'min için bir sorumluluktur. Bunun için de Kur'ân'ı ve Kur'ân ahlakını bilmek gerekir. Hz. Peygamber'in ahlakı ise, Kur'ân ahlakının pratiğe yansımasıdır. İster Kur'ân ahlakından Hz. Peygamber'e ister Hz. Peygamber'den Kur'ân ahlakına gidelim, sonuçta Kur'ân ahlakının Hz. Muhammed de sembolleşmesi karşımıza çıkacaktır. Mekke de inen surelerin iki ana temasından birinin ahlak olduğunu dikkate alırsak, Kur'ân'ın ahlaka verdiği değeri çok daha iyi anlarız. Bu ana temalardan birincisi iman, ikincisi ise ahlaktır. Hatta bu surelerde iman ile ahlak birlikte gündemde tutulmaya çalışılmıştır. İmanın Allah ile intibakta, ahlakın ise sosyal çevre ile intibakta ana esas ve ilke olduğunu dikkate alırsak, tebliğde Hz. Peygamber'in başarısını daha iyi kavramış oluruz. O bir taraftan Allah ile olan ilişkisini sürekli canlı ve devamlı tutarken, sosyal çevresiyle de ilişkilerini canlı tutmaya ve sağlıklı intibaklar yapmaya özen gösteriyordu. Ahlakî olgunluk ve ahlakî davranış bütünlüğü O'na bu imkanı vermişti. Çünkü şahıslara karşı rahatsız olacağı veya kendisini onların karşısında rahatsız hissedeceği hiç bir olumsuz davranışı olmamıştır. Bu yüzden kendisini daima güçlü hissetmiş ve insan olarak ahlakî bir zaafı olmamıştı. Topluma karşı peygamberlik görevini yaparken, en büyük güç kaynağı ise, Allah ile ilişkisini sürekli canlı ve devamlı tutması (iman) ve ahlakî olgunluk ve davranış bütünlüğüne sahip bulunmasıydı. Bu nedenle Hz. Pey-

gamber sürekli bu iki ana konu üzerinde durmuş, diğer konulara ise yeri ve zamanı gelince temas etmeye çalışmıştı. Çünkü bir insanın, mutlu ve huzurlu yaşayabilmesi, ahiretini de kazanabilmesi, bu iki konuda sağlıklı intibaklar yapmasına bağlıdır. Birincisi, Allah ile, ikincisi ise sosyal çevre ile. İman, Allah ile ilişkimizi sağlarken; ahlak da toplum ile olan ilişkilerimizi sağlar. İbadet ise bir anlamda imana dahildir. Çünkü Allah ile olan ilişkiyi sürekli ve canlı tutan tek şey, ibadetlerdir. İbadetler, mü'mini Allah'a yaklaştıran ve O'na götüren en sağlıklı yoldur. Bir benzetme ile iman ibadet ilişkisini açıklarsak; iman, rakam olarak biri, ibadetler de birin sağında olan sıfırları gösterir. Sıfırların değeri, başındaki bir rakamına bağlıdır. Bir rakamının değeri ise, sağındaki sıfırların çokluğu ile ilgilidir. Tıpkı bu benzetmede olduğu gibi, iman, ibadetlerin kabulünde temel esastır. İman yoksa, ibadetlerin de değeri yoktur. Buna mukabil imanın değeri ise, ibadetlerin varlığı ve çokluğu ile alakalı bulunmaktadır. Her ne kadar imana ibadetler dahil değilse de, bir rakamı ile sıfırlar arasındaki ilişkide olduğu gibi, iman ile ibadetler arasında benzer bir ilişki mevcuttur. Nitekim Cenab-ı Hak, Kur'ân-ı Kerim'de sürekli olarak iman ile amel-i salihî birlikte zikretmektedir. Çünkü imana dayalı ibadetlerin çokluğu, insanı Allah'a daha çok yaklaştırmaktadır. Azlığı ise O'ndan uzaklaştırmaktadır. İman - amel ikilisi, Allah ile olan ilişkiyi sağlayan, canlı tutan ve bu ilişkinin devamlılığını güçlendiren unsurlardır. İşte Hz. Peygamber, iman, ahlak ve ibadet konularında örnek yaşayış ve davranışlarıyla, kendisine uyulacak ve arkasından gidilecek yüce bir insandır. Çünkü O'nun ahlakını ögen ve öğdüğü bu ahlakı örnek almamızı isteyen Cenab-ı Hak'tır.

Sonuç :

Kur'ân-ı Kerim'in açıkca ifade ettiğine göre, insan, hem iyiliğe hem de kötülüğe kaabiliyetli bir varlık olarak yaratılmıştır. İnsanlardaki bu irsî kaabiliyetlere, psikoloji; eğilimler, içgüdüler ve temel duygular adını verip sınıflandırarak bu tabii ve fıkrî kaabiliyetleri anlamaya ve çözmeye çalışmaktadır. Fakat lütuf ve keremi sonsuz olan yüce Rabbımız; insanı, birbirine zıt bu kaabiliyetler arasında şaşkın ve perişan bırakmamıştır. O'na akıl gibi temyiz edici bir kuvvet vermiştir. O, bu kuvvet sayesinde, duygularının, davranışlarının, ve düşüncelerinin iyi ya da kötü yanlarını görüp iyi ile kötüyü, doğru ile yanlış ve hak ile batılı ayırt etmektedir. İrade ise, aklın tercihini sürekli kılan ve verilen kararın devamlılığını sağlayan bir güçtür. Bu nedenle akıl ve irade,

Allah'ın insana lütfettiği iki kuvvettir. İnsan, akıl kuvvetiyle Yaratana tanıyacak ve O'nun mesajlarını anlayacaktır. İradesiyle de, O'nun emirlerini yerine getirecektir. İlahî talimatları ihtiva eden en son kitap Kur'ân-ı Kerîm'dir. Bu kitap Hüden li'l müttekîn» (Allah'ın emirlerine uyacak ve yasaklarından kaçacak kimseler için bir hidayet rehberi dir. O'nun ilk tebliğcisi, açıklayıcısı ve hükümlerinin tatbikcisi ise Hz. Muhammed (s.a.v.) dir. O bir rahmet peygamberidir ve alemlere rahmet olarak gönderilmiştir. Yüce Rabbımız O'nun hakkında şöyle buyurmaktadır:

«Ey Peygamber, Biz seni doğru yolu gösteren ve gözetleyen bir şahid, bir müjdecî, bir korkutucu, Allah'ın izniyle O'nun yoluna davet edici ve nur saçan bir kandil olarak gönderdik» (35).

- (1) el - Cum'a, 62/5.
- (2) Muhammed, 47/24.
- (3) Tantavî Cevherî, el - Cevahir, Mısır, 1350/1931, 1/7.
- (4) Tirmizî, Sünen, Kitab, 46, Bâb, 14; H.N. 2906; Darimî, Fedailu'l Kur'ân, Dimaşk, 1949, II/435.
- (5) Maide, 5/70, 90; Râd, 13/7, 42; Casiye, 45/26 - 27; Sâd, 38/65; Şurâ, 42/15; Yâsin, 36/17; Şuarâ, 26/214; Müddessir, 74/1 - 2; Zariyat, 51/55, Kâf, 50/45; Yunus, 10/47; Nahl, 16/36; Buharî, Sahih, Cum'a, 11; Müslim, Sahih, imaret, 5.
- (6) Müddessir, 74/1 - 2.
- (7) Şuarâ, 26/214.
- (8) Fetih, 48/8; Furkan, 25/56; Ahzab, 33/45 - 46.
- (9) En'am, 6/19.
- (10) En'am, 6/51; Fâtır, 35/18; Yâsin, 36/11.
- (11) Kâf, 50/45.
- (12) Zariyât, 51/55.
- (13) Nahl, 16/125.
- (14) Nahl, 16/125.
- (15) Ankebût, 29/46.
- (16) Yusuf, 12/108.
- (17) Taberî, Câmiu'l Beyân, Mısır, 1968, 14/194; İbn Kesir, Tefsir, Mısır, Tarihsiz, Tahkikli baskısı, 4/532.
- (18) Furkân, 25/52; Suyutî ve Mahallî, Tefsiru'l Celâleyn, Kahire, Tarihsiz, 2/65.
- (19) İbn Mâce, Mukaddime, 17, H.N. 229.
- (20) Tirmizî, Sünen, Tefsir, 66.
- (21) Müslim, Sahih, Birr, 8/24.
- (22) İbn Hişam, es - Siretu'n Nebeviyye, Mısır, 1936, 1/359; Ahmed b. Hanbel, Müsned, İstanbul, 1982, 5/291.
- (23) Nahl, 16/44.
- (24) İbrahim, 14/4.
- (25) Buharî, Sahih, Şehadât, 27; Müslim, Sahih, Akdiye, 4; Ebû Davûd, Akdiye, 7; Tirmizî, Ahkâm, 11; Nesâ'î, Kâdâ, 13; İbn Mace, Ahkâm, 5.
- (26) Müslim, Fedail, 140.
- (27) Celal Kırca, Kur'ân-ı Kerîm ve Modern İlimler, İst. 1980, s. 24 - 25.
- (28) Kalem, 68/4.
- (29) Al-i İmran, 3/159.
- (30) Fetih, 48/29.
- (31) Malik b. Enes, Muvatta, Hüsnu'l Hulk, 8.
- (32) Tevbe, 9/28; Nahl, 16/127; Kehf, 18/6.
- (33) Ahzab, 33/21.
- (34) Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, İst. 1936, 5/3883, 6/4900.
- (35) Ahzab, 33/45 - 46.